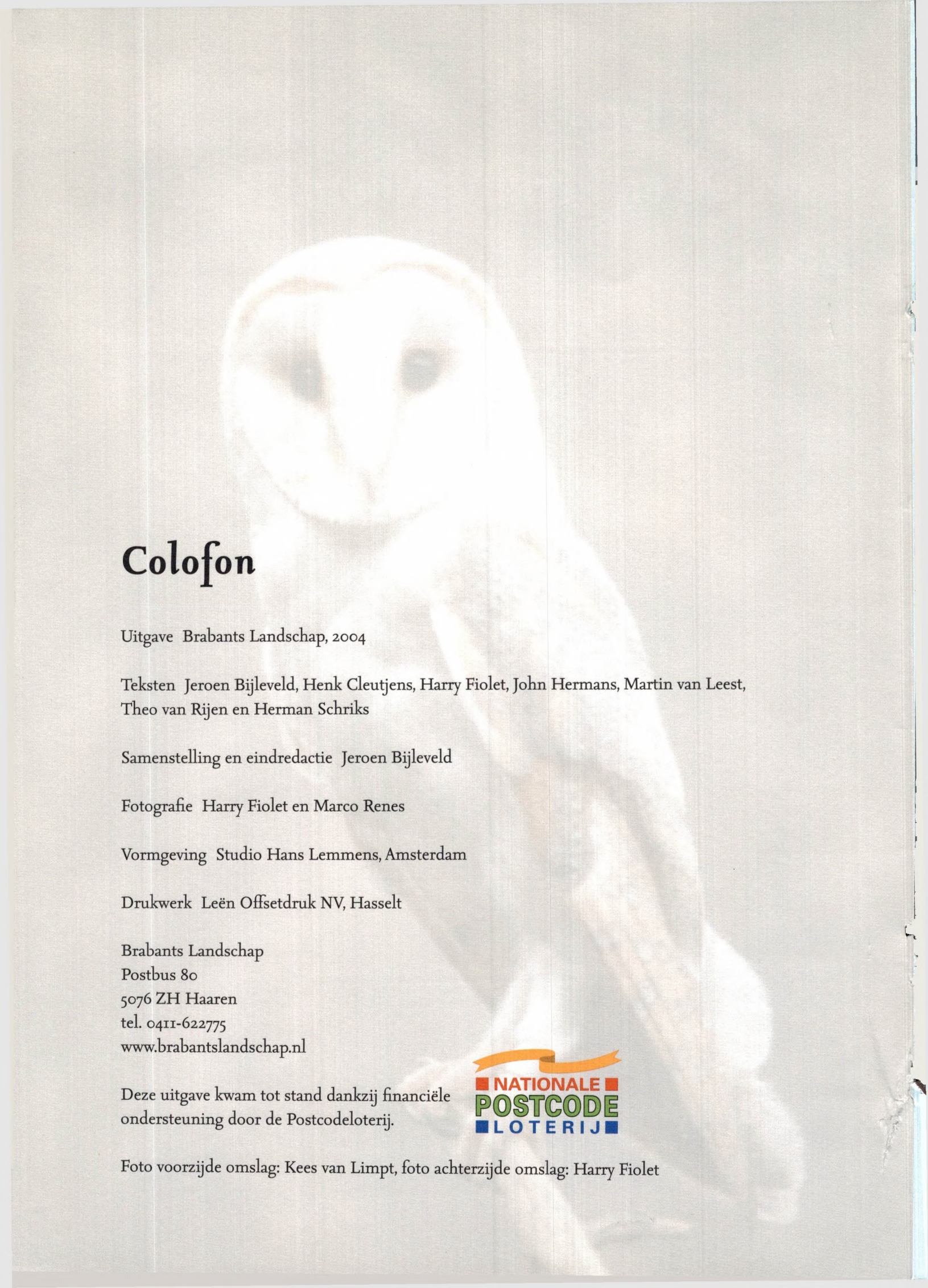

Jaarverslag
steenuil en kerkuil Noord-Brabant
2003

Colofon

Uitgave Brabants Landschap, 2004

Teksten Jeroen Bijleveld, Henk Cleutjens, Harry Fiolet, John Hermans, Martin van Leest,
Theo van Rijen en Herman Schriks

Samenstelling en eindredactie Jeroen Bijleveld

Fotografie Harry Fiolet en Marco Renes

Vormgeving Studio Hans Lemmens, Amsterdam

Drukwerk Leën Offsetdruk NV, Hasselt

Brabants Landschap
Postbus 80
5076 ZH Haaren
tel. 0411-622775
www.brabantslandschap.nl

Deze uitgave kwam tot stand dankzij financiële
ondersteuning door de Postcodeloterij.

Foto voorzijde omslag: Kees van Limpt, foto achterzijde omslag: Harry Fiolet

A photograph of a barn owl in flight, perched on a rock. The owl's wings are spread wide, showing a pattern of brown and white feathers. Its face is white with dark eyes and a dark beak. The background is dark, making the owl stand out.

Voorwoord

FOTO HARRY FIOLET

Met veel plezier presenteer ik u het eerste gecombineerde provinciale jaarverslag voor kerkuil en steenuil in Brabant. Dit jaarverslag is het resultaat van samenwerking tussen de Kerkuilwerkgroep, steenuilbeschermers en Brabants Landschap. Sinds 2003 ondersteunt Brabants Landschap de activiteiten van de Kerkuilwerkgroep en de steenuilbeschermers. Met name de steenuil heeft het erg moeilijk in Brabant, terwijl de kerkuil duidelijk profijt heeft van de goed georganiseerde bescherming. Brabants Landschap streeft ernaar de bescherming van beide soorten zoveel mogelijk te integreren en het rendement van de inspanningen te verhogen door lokale groepen in een netwerk samen te brengen. Door overleg, afstemming en voorlichting zal een goede samenwerking en effectieve bescherming in alle voor kerkuil en steenuil belangrijke broedgebieden kunnen worden gerealiseerd.

Bij een kwalitatief hoogwaardig netwerk hoort ook een gedegen jaarverslag waarin de resultaten

van de bescherming op heldere en toegankelijke wijze worden gepresenteerd voor een breed publiek. Dit jaarverslag is een eerste poging daartoe. De komende jaren zullen inhoud en vormgeving wellicht verder kunnen worden verbeterd.

We hopen dat dit jaarverslag een visitekaartje voor de bescherming van de kerkuil en steenuil in Brabant zal zijn. Het is dan ook de bedoeling het verslag onder zoveel mogelijk mensen te verspreiden: mensen die een uilenfamilie onderdak bieden, tellers, beschermers en mensen die mogelijk interesse hebben in een uilenkast. Samen kunnen we de bescherming van kerkuil en steenuil nog beter kunnen laten verlopen. Ik wens u veel leesplezier en succes met de bescherming.

Jeroen Bijleveld
coördinator soortbescherming
Brabants Landschap

Inhoud

- 5 Bescherming van kerkuil en steenuil in Brabant: een nieuwe aanpak
- 10 Steenuilinventarisatie West Brabant 2001-2003
- 14 Ervaringen met steenuilinventarisatie op de klei in West Brabant
- 16 Bescherming kerkuil: resultaten Brabant 2003
- 24 Groot feest en vreemde snuiters in Teteringen
- 26 Bijlage 1 Leden provinciale overleggroep steenuil en kerkuil
- 26 Bijlage 2 Contactpersonen voor kerkuil- en/of steenuilgroepen
- 27 Bijlage 3 Gebiedscoördinatoren steenuil West Brabant
- 27 Bijlage 4 Overige contactpersonen

Bescherming van kerkuil en steenuil in Brabant: een nieuwe aanpak

Hoe staan kerkuil en steenuil ervoor in Brabant?

Kerkuil en steenuil zijn kenmerkende soorten van het agrarisch gebied. Waar de kerkuil de voorkeur geeft aan openheid, prefereert de steenuil een kleinschalig landschapstype. Beide soorten kunnen echter zeer goed in één gebied voorkomen. Na een zeer diep dal gaat het met de stand van de kerkuil weer de goede kant op. De landelijke opzet van de bescherming is goed geregeld met het plaatsen, onderhouden en controleren van nestkasten. De gegevens worden per provincie verzameld en in een database opgeslagen. Ook in Brabant is het jarenlang zo gegaan. Over het algemeen is er een goed beeld van de verspreiding en de dichtheid van de kerkuil in Brabant. De kerkuil lijkt uit de gevarenzone en ten aanzien van de bescherming geldt 'vinger aan de pols'.

De situatie van de steenuil is geheel anders. Er zijn duidelijke aanwijzingen dat de stand landelijk fors achteruit gaat. De oorzaken voor de teruggang

zijn divers en dat maakt de bescherming lastig. Belangrijke oorzaken zijn het verdwijnen van het kleinschalige agrarische cultuurlandschap en nestgelegenheid. De zeer honkvaste steenuil heeft veel last van landinrichting/ ruilverkaveling waarbij kenmerkende elementen van het kleinschalige landschap zoals knotwilgen, ruigteranden, heggen en oude fruitbomen verdwijnen. Deze aantasting van biotoop is in meer dan één opzicht een bedreiging. De steenuil heeft in zijn territorium veel landschappelijke variatie nodig om voldoende voedsel te kunnen vinden. Natuurlijke nestgelegenheid wordt schaars en de grote open vlaktes plaatsen steenuilen in een isolement. De gefragmenteerde populatie wordt lokaal bedreigd met uitsterven. Kans op herstel van de stand is klein gegeven de voortgaande schaalvergroting in de landbouw. Extra beschermingsmaatregelen zijn daarom dringend gewenst. Op lokaal niveau zetten in Brabant al erg veel mensen zich in voor het behoud van de steenuil maar een gedegen organisatie ontbreekt vooralsnog. Zodoende is ook de bescherming gefragmenteerd.

FOTO MARCO RENES

Bescherming nieuwe stijl

Sinds ruim een jaar heeft Brabants Landschap als expliciete doelstelling het beschermen van kenmerkende en bedreigde soorten van het agrarische cultuurlandschap. Kerkuil en steenuil kunnen hiertoe gerekend worden en op het gebied van hun bescherming moet er nog veel gebeuren. Zo dreigde voor de Kerkuilwerkgroep een financieel probleem met het terugtrekken van Vogelbescherming Nederland. Voor de steenuil ontbreekt het aan een regio-overstijgende structuur voor de bescherming. In overleg met de verschillende partijen besloot Brabants Landschap daarom bij te springen. Gestart werd in 2003 met het maken en verspreiden van steenuilkasten maar inmiddels is ook een provinciale overleggroep opgericht die met regelmaat bijeenkomt (samenstelling zie bijlage 1). Centraal staat voor Brabants Landschap de vraag wat gedaan moet worden om de beide uilensoorten provinciaal doeltreffend te beschermen. Met name ten aanzien van de steenuil zijn er veel vragen die dringend beantwoord moeten worden voor er van een effectieve bescherming sprake kan zijn:

- Waar komen steenuilen voor;
- Wie inventariseert steenuilen;
- Wat gebeurt er op het gebied van nestkasten;
- Welke samenwerking is er lokaal en regionaal;
- Wat wordt er gedaan aan bescherming van biotoop;
- Welk instructiemateriaal is beschikbaar;
- Welke gegevens worden verzameld over broedresultaten en bezetting van kasten?

Dankzij de activiteiten van de Kerkuilwerkgroep is goed bekend wie zich in welke omgeving voor deze uil inzet. Gegevens over broedgevallen worden systematisch verzameld en er is een databaseprogramma voor de verwerking. Bescherming van de steenuil is zeer gebaat bij een vergelijkbare aanpak. Achterhalen wie op welke wijze actief is voor de steenuil is hierbij een eerste, grote horde. Inmiddels is een redelijk compleet beeld gevormd voor Brabant en kan gewerkt worden aan het opzetten van een provinciale structuur die erin voorziet dat in alle (potentieel) belangrijke broedgebieden van steenuil [en kerkuil] beschermers

actief zijn. De organisatie die hiervoor in West Brabant is opgezet fungeert hierbij als voorbeeld. Omdat er veel overlap in verspreiding is en het beschermingswerk vergelijkbaar, wordt geprobeerd lokale groepen zoveel mogelijk beide soorten uilen te laten beschermen.

Structuur van de bescherming

Doel van het opzetten van de provinciale structuur is beter inzicht te verkrijgen in de problematiek van beide soorten uilen en dankzij goede aansturing van een wijdvertakt netwerk van tellers en beschermers op lokaal niveau adequate beschermingsmaatregelen te treffen. Enerzijds gaat het hierbij om het behouden en verbeteren van biotoop en anderzijds om het behouden dan wel creëren van voldoende nestgelegenheden.

Wat doen de verschillende partijen?

Vanuit Brabants Landschap stuurt de coördinator soortbescherming op provinciaal niveau de bescherming aan. Hij onderhoudt onder meer contacten met Landschapsbeheer Nederland, Vogelbescherming, SOVON en STONE. Belangrijke taken zijn het opzetten van een provinciedekkend netwerk van tellers en beschermers waarbij werkzaamheden lokaal en regionaal goed worden afgestemd. Hij zit de bijeenkomsten van het provinciaal overleg steenuil en kerkuil voor en ziet toe op uitvoering van de afspraken. Binnen Brabants Landschap voert hij overleg met de drie regiocoördinatoren van het Coördinatiepunt Landschapsbeheer en met de veldmedewerkers. Het kan hierbij gaan om erfbeplanting maar ook over meer grootschalige inrichtingsplannen.

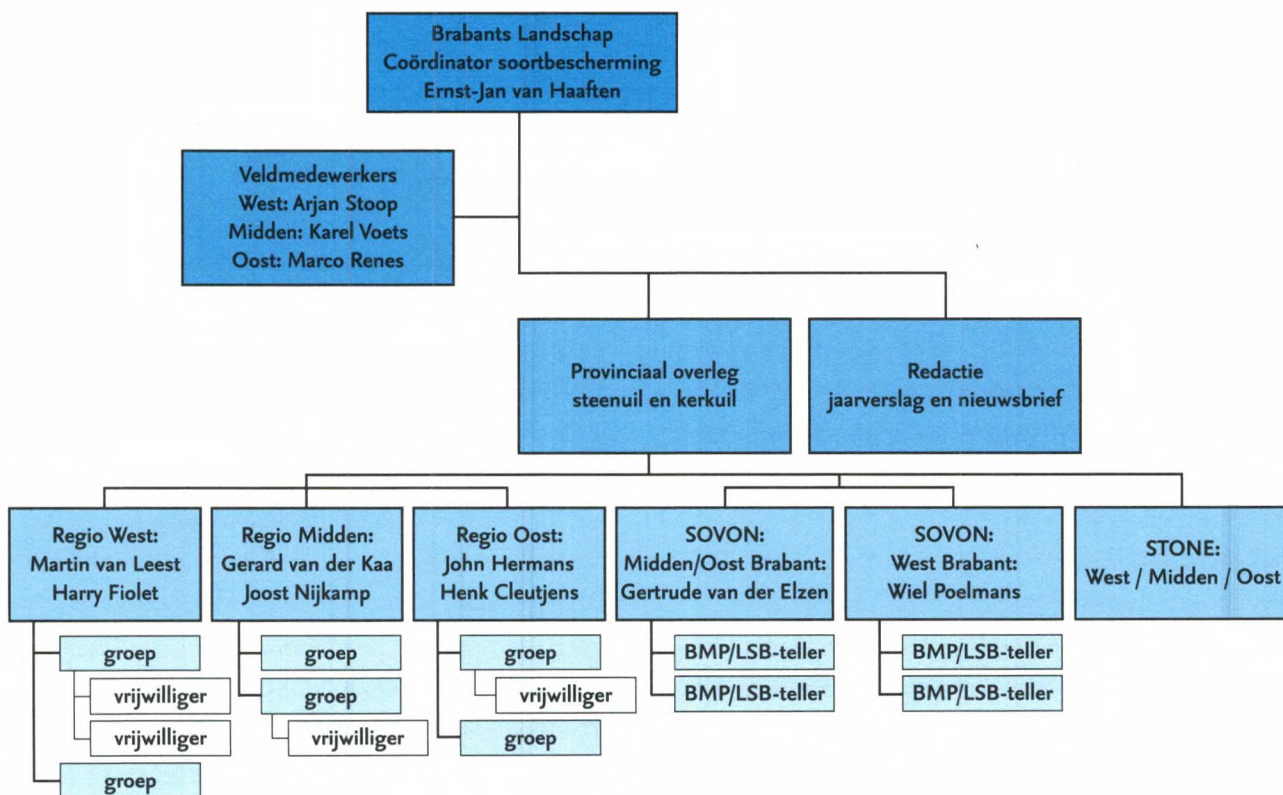

FOTO MARCO RENES

Hij voert (mede) de redactie van het provinciale jaarverslag en de nieuwsbrief. Tenslotte zorgt hij voor het maken en verspreiden van nestkasten en ziet toe op het aanleveren van gegevens over de plaatsing van deze kasten.

De veldmedewerkers van Brabants Landschap zijn de aanspreekpunten voor regio- en groepscoördinatoren. Ze zijn betrokken bij verspreiding van nestkasten en geven voorlichting over het plaatsen, controleren en onderhouden van nestkasten. Vanuit hun taken van landschapsbeheer houden zij rekening met de eisen die steenuil en kerkuil aan hun biotoop stellen.

SOVON vervult een belangrijke rol op het gebied van monitoring en inventarisatie van territoria en broedgevallen. In het kader van het Broedvogelmonitoring Project (BMP) worden jaarlijks vaste gebieden onderzocht op broedvogels. Een tweede monitoringsproject is het Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB), waarbij jaarlijks de voor een soort belangrijkste gebieden worden geïnventariseerd om zo nauwkeurig de ontwikkeling van de stand te kunnen bepalen. Tenslotte heeft SOVON ook het nestkaartenproject dat inzicht biedt in het broedsucces. Als u mee wilt doen aan één van deze onderzoeken of meer informatie wilt, kunt u contact opnemen met de regiocoördinatoren in Brabant (zie bijlage 1).

Voor de uitvoering van het beschermingswerk van de kerkuil en steenuil is Brabant in drie regio's verdeeld, elk met twee vertegenwoordigers in het

provinciaal overleg. Er zijn meerderde redenen voor deze aanpak. Zo sluit de driedeling goed aan op de regio-indeling van het Coördinatiepunt Landschapsbeheer van Brabants Landschap. Communicatie en samenwerking zullen daardoor eenvoudig kunnen verlopen (nestkasten en biotoop). Opdeling in regio's beperkt ook de organisatorische werklast en West Brabant is al een bestaande regio met veel ervaring. De Steenuilwerkgroep West Brabant heeft er de inventarisatie en bescherming van de steenuil voortvarend ter hand genomen met als resultaat een succesvol uitgevoerd, grootschalig, meerjarig inventarisatieproject dat de basis vormt voor bescherming en nestkastprojecten.

West Brabant is voor de inventarisatie in 12 gebieden verdeeld. In elk gebied is een gebiedscoördinator (GC) aangesteld die verantwoordelijk is voor de organisatie in zijn gebied.

De GC's hebben telgroepen samengesteld met elk 2 of 3 personen per groep, die hun eigen gebied inventariseren. Minimaal één keer per jaar komen de gebiedscoördinatoren samen met de kerngroep van de Steenuilenwerkgroep West-Brabant, om de resultaten te bespreken.

Het is de bedoeling om in Midden en Oost Brabant een vergelijkbare structuur op te zetten waarbij in elk belangrijk broedgebied van steenuil en kerkuil een groep actief is met een coördinator. Naast het coördineren van het tel- en beschermingswerk zorgt hij/zij voor: informeren van de vrijwilligers, doorgeven van informatie van de provinciale overleggroep, artikelen in de lokale media, verzamelen van tel- en broedgegevens, communicatie met de mensen die een uil hebben wonen, onderhouden van contacten met derden en verspreiden van nestkasten. De coördinator is de spin in het web die goed kan organiseren en communiceren.

De vrijwilligers kunnen meedoen aan inventarisaties – éénmalig of LSB – of aan nestkastprojecten waarbij zij kasten ophangen, controleren en

onderhouden. Ze registreren de broedresultaten per kast, onderhouden contact met de mensen die kasten hebben hangen en voorzien ze van voorlichtingsmateriaal en uitgaven zoals het provinciale jaarverslag.

Activiteiten voor komend jaar: een flinke lijst

Groepscoördinatoren gezocht: wie meldt zich aan?

Het komend jaar zal hard worden gewerkt aan het verder opzetten van de groepenstructuur in Midden en Oost Brabant. In deze tijd van economische recessie is het goede nieuws dat er tal van vacatures zijn voor enthousiaste groepscoördinatoren die graag de bescherming van kerkuil en steenuil in hun gebied – bij voorkeur ter grootte van een gemeente – willen aansturen. **Wie meldt zich aan?** Nadere informatie is verkrijgbaar bij de coördinator soortbescherming van Brabants Landschap (zie bijlage 1).

Namenlijst tellers en beschermers opstellen

Nog steeds is de lijst van tellers en beschermers in Brabant niet compleet. Het beantwoorden van de vraag wie, waar, op welke wijze betrokken is bij het tellen of beschermen van de steenuil gaat door.

Voorlichtingsmateriaal maken

Het is de bedoeling een brochure te maken voor mensen die voor een nestkast voor steenuil of kerkuil in aanmerking zouden kunnen komen. Ook is er behoefte aan instructiemateriaal over het plaatsen en onderhouden van nestkasten, een eenvoudige versie is reeds in omloop. Zeer belangrijk is voorlichting op het gebied van Arbo, waarmee ook vrijwilligers te maken hebben. Aan een Arboplan wordt inmiddels volop gewerkt. Zo snel mogelijk zal het worden verspreid onder tellers en beschermers.

Database voor steenuil

Voor de kerkuil bestaat reeds een database waarmee broedresultaten worden verwerkt, maar met

FOTO HARRY FIOLET

uitzondering van de nestkaarten worden voor de steenuil niet systematisch gegevens verzameld. Een database is echter wel heel erg belangrijk en daarom zal hierover contact worden opgenomen met andere organisaties.

Nestkasten en biotoop

Er blijkt een grote behoefte te bestaan aan nestkasten voor beide soorten uilen en daarom zal Brabants Landschap komend jaar extra nestkasten laten maken, zeker voor de steenuil en liefst ook voor de kerkuil. De nestkasten zullen via de veldmedewerkers van Brabants Landschap aan de groepen worden geleverd.

De provinciale overleggroep zal optreden als forum waar ideeën over alle vermelde activiteiten worden getoetst en afspraken gemaakt over de uitvoering op regionaal en lokaal niveau. Er is het afgelopen jaar al een goede start gemaakt en dankzij de overleggroep is er inmiddels sprake van provinciale afstemming. Het komende jaar moet dit ook op lokaal niveau tot duidelijke resultaten leiden. Er moet nog veel gebeuren, maar dankzij overleg en samenwerking zijn de vooruitzichten voor een succesvolle bescherming van steenuil en kerkuil in Brabant goed.

Jeroen Bijleveld
coördinator soortbescherming
Brabants Landschap

FOTO HARRY FIOLET

Steenuilinventarisatie West-Brabant 2001-2003

“Het gaat niet goed met ons Hupke,” schreven we in 't Hupke van 1999. Steeds minder steenuiltjes troffen we aan op plaatsen waar we ze eerder altijd tegenkwamen. Ons vertrouwde steenuiltje, nota bene het symbool van de Westbrabantse Vogelwerkgroep, leek het moeilijk te hebben in het Brabantse land. Niet alleen in onze omgeving maar in het hele land zijn dergelijke geluiden te horen. Schaalvergroting in de landbouw en het daardoor verdwijnen van kleine landschapselementen is de belangrijkste oorzaak van de grote afname. Ook in West Brabant hebben wij daar natuurlijk mee te maken, maar ook uitbreiding van de bosuil, een predator van de steenuil, kan een negatieve impact hebben op de omvang van de populatie. Zonder cijfers bleef het echter gissen. Hoogste tijd daarom voor een gedegen onderzoek vonden wij.

Onder de mantel van het SWEV (Stichting Samenwerkingsverband Westbrabantse Vogelwerkgroepen) zijn we met onze Steenuilenwerkgroep in 2000 gestart met een voorbereidend onderzoek. Met 12 verschillende vogelwerkgroepen hebben we een samenwerkingsverband opgezet onder de naam Steenuilen Werkgroep West-Brabant. In 2001 zijn we met meer dan 100 tellers het veld ingetrokken om volgens de methode van Stone (Steenuiloverleg Nederland) aan het inventarisatieonderzoek te beginnen. Het was de bedoeling om geheel West Brabant gebiedsdekkend te onderzoeken. Ongeschikte gebieden, zoals bossen en bebouwde kom, zijn niet geïnventariseerd.

Bij de start van het inventarisatieproject wisten we in West Brabant ongeveer 180 paartjes steenuil te zitten. Deze gegevens zijn voornamelijk afkomstig uit het archief van de West-Brabantse Vogelwerkgroep. Daarnaast zijn zoveel mogelijk gegevens verzameld van andere vogelwerkgroepen in West Brabant.

Hoe inventariseer je steenuilen?

Het inventariseren van nachtvogels is een specifiek onderdeel van broedvogelonderzoek. Bij de gangbare methoden van broedvogelonderzoek worden territoria vastgesteld tijdens de zangpiek in de vroege ochtend, maar deze methode leent zich niet voor nachtvogelonderzoek. Om steenuilterritoria op te sporen wordt gewerkt volgens een specifieke methode. Steenuilen moet je aan het roepen maken, maar hoe doe je dat? De beste periode hiervoor is van half februari tot eind april. Dan laat het mannetje steenuil zijn karakteristieke roep horen en heb je de meeste kans op een antwoord wanneer je het geluid van een mannetje steenuil afspeelt met een cassette recorder. Het mannetje – en soms ook het vrouwtje – reageert hier territoriaal op met alarmkreten en territoriumzang. Dit uitlokken van geluiden moet tot een minimum beperkt worden om het mannetje niet al te veel in verwarring te brengen. Deze manier van inventariseren is erg boeiend en onze tellers zijn altijd enthousiast als ze weer een territorium kunnen intekenen.

Broedplaatsen

De steenuil is een holenbroeder. Een holte is geschikt als broedplaats als deze donker is, op een veilige plaats is gesitueerd en er voldoende voedsel in de directe omgeving gevonden kan worden. Veel werd gebroed in knotbomen, de favoriete broedplaats van steenuilen in Nederland. Doordat de knotbomen nauwelijks nog een functie hebben in onze maatschappij is de steenuil steeds meer aangewezen op holen, spleten in schuurtjes en andere kunstmatige holten. Maar in ons nette landje houden we niet van spleten en tochtgaten; die ruimen we op, daarmee de steenuil een probleem bezorgend. Alternatieve broedgelegenheid vindt de steenuil dan nog in strobalen, afvoerbuisen en onder golfplaten daken, om een paar voorbeelden te noemen. Uit vondsten van dode vogels blijkt dat dit risicovolle broedplaatsen zijn waar de kans op succesvol broeden klein is.

Een goed alternatief voor een 'natuurlijke holte' is de steenuilennestkast. In West Brabant zijn we momenteel bezig om 200 nestkasten te plaatsen. Dit is mogelijk gemaakt door een subsidie van de Provincie Noord-Brabant. We geven er natuurlijk de voorkeur aan dat de steenuil in natuurlijke holten blijft broeden, maar om de populatie te redden is hulp in de vorm van het hangen van nestkasten noodzakelijk.

Onderzoek

Het eerste onderzoeksjaar 2001 werden we geconfronteerd met de uitbraak van MKZ. Gelukkig hadden we, toen de MKZ op zijn hoogtepunt was en we niet meer bij boerenbedrijven mochten komen, al een groot aantal bedrijven bezocht. Toch bleven er veel telpunten liggen waar we maar twee keer geweest zijn. Volgens de Stone-methode moet je een telpunt eigenlijk drie maal bezoeken. Ondanks deze startproblemen hebben we met ongeveer 45 telgroepen in 2001, ± 150 territoria opgespoord. Na elk inventarisatieseizoen hadden we overleg met onze 12 gebiedscoördinatoren (GC's). Het eerste jaar werd na inventarisatie meteen duidelijk waar de problemen lagen. Overall waar het landschap in West Brabant is aangetast door schaalvergroting in de landbouw, bleken nog maar sporadisch steenuiltjes voor te komen. Vooral in de monotone kleigebieden in de noordwesthoek (Dinteloord e.o.) en de polders ten noorden van Zevenbergen zitten nog maar enkele paartjes. Ook de polders ten noorden en westen van Oosterhout zijn slecht bedeed. De oorzaak is duidelijk: gezellige, kleinschalige agrarische gebieden zijn hier niet te vinden.

Steenuil houdt van een rommelige gezelligheid

De steenuil is nogal conservatief en bij aantasting van zijn leefgebied raakt hij de kluts kwijt. Hij is heel trouw aan zijn omgeving, kent elk hoekje en

gaatje, weet waar hij zijn voedsel kan vinden en blijft hier broeden als er maar niets verandert. Dit zijn voorwaarden die je in een moderne maatschappij niet gemakkelijk kunt verwezenlijken. In een aangetast en welhaast steriel biotoop is het ook slecht gesteld met het voorkomen van natuurlijke broedplaatsen. Het gebrek hieraan is waarschijnlijk nog belangrijker dan het voorkomen van het juiste voedsel.

Gelukkig is het niet overal zo slecht gesteld met ons Hupke. Kleinschaligheid en nog redelijk ongeschonden, 'ouderwets kleinschalige' agrarische gebieden, vinden we nog ruimschoots onder de lijn Roosendaal - Breda. Ten zuiden van Etten, in de omgeving van Rijsbergen en Zundert, komen we nog heel wat steenuiltjes tegen. In de omgeving van Sprundel zijn nog mooie kleine landschapselementen aanwezig: houtwallen, knotbomen, keuterboertjes en oude schuurtjes zijn geen zeldzaamheid. Hier vinden we dan ook het grootste aantal territoria/ km²: 28 paartjes in een atlasblok (5x5 km); een mooi aantal. Ook in de omgeving van Rijsbergen komen we aan dit aantal.

Verder westelijk wordt het wat schraler. Ten westen van Roosendaal tot aan Bergen op Zoom komen veel minder steenuilen voor. Vooral ten zuiden van Bergen op Zoom, waar grote aaneengesloten bossen liggen, zijn weinig waarnemingen gedaan. Ook hier is het waarschijnlijk dat de bosuil voor opruiming onder de steenuilen zorgt. Opvallend is het gebied ten zuiden van Chaam. Dit gebied is goed geïnventariseerd en er komen nog maar weinig steenuiltjes voor. Onze gebiedscoördinator in dit gebied, Sylvia van Nes, heeft met haar groep veel werk verricht. In 6 atlasblokken, zijn 117 km-hokken onderzocht. Het totaal aantal territoria in dit gebied is 40. Nog wel een aardig aantal maar niets meer, vergeleken met 30 jaar geleden. Deze omgeving was vroeger nog één van de beste steenuilgebieden van West Brabant. De omgeving kent net zulke mooie landschapselementen als de omgeving Sprundel-Rijsbergen, maar het voorkomen van grote bossen waar bos-

uil en havik broeden, kan mogelijk een oorzaak zijn van de afname.

Resultaten in West Brabant

In drie jaar tijd is West Brabant gebiedsdekkend onderzocht op het voorkomen van steenuilen. Gebiedsdekkend wil in dit verband zeggen dat die gebieden zijn onderzocht waar steenuilen kunnen voorkomen. In de bebouwde kom en in bossen is geen onderzoek gedaan. In totaal zijn er ruim 83.000 ha. onderzocht.

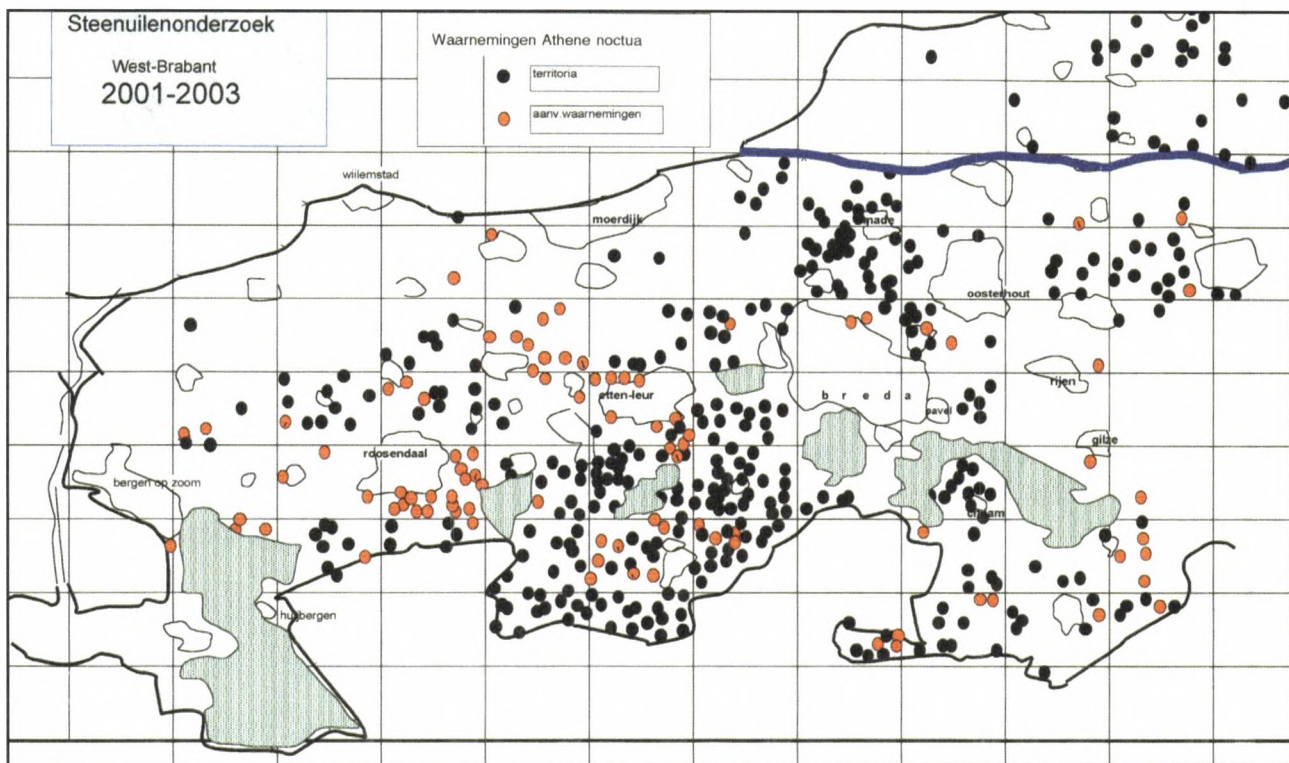
De gebieden die uit het verleden bekend stonden als goede steenuilbiotopen zijn allemaal onderzocht. In de noordwesthoek en in het zuidwesten van West Brabant is te weinig onderzoek gedaan. Dit zijn wel gebieden die niet goed bekend staan als steenuilgebied. In 831 km-hokken zijn in totaal **339 territoria + 104 aanvullende waarnemingen** gedaan.

De aanvullende waarnemingen kunnen voor een groot deel als territoria worden geïnterpreteerd, maar zijn als aanvullend aange merkt omdat de waarnemingen niet aan de Stone-norm voldoen. Het totaal aantal gevonden territoria zou dan op 443 komen. Dit aantal is het minimum aan steenuilterritoria dat in West Brabant voorkomt. Het is niet aangetoond dat dit allemaal broedparen zijn.

We schatten dat er ongeveer 500 broedparen van het steenuiltje in ons deel van de provincie voorkomen. Dit is natuurlijk maar een fractie van wat er ooit aan steenuiltjes heeft gezeten, maar in vergelijking met andere delen van het land valt de stand bij ons mee. Of zal beter onderzoek in het land ook tot hogere aantallen leiden?

De verspreiding, de goede plaatsen en de gebieden waar weinig of geen steenuiltjes voorkomen zijn, nu vastgesteld. Naar aanleiding hiervan kunnen we gaan werken aan bescherming onder meer door het plaatsen van nestkasten. Door de

Figuur 1: Kaart steenuilenonderzoek in West-Brabant

provincie zijn gelden beschikbaar gesteld voor het maken van 200 nestkasten in West Brabant.

Monitoring vanaf 2004

Vanaf 2004 gaan we met dezelfde groepen meedoen aan het 'monitoringsproject Steenuil' (LSB red.). Dit project is een landelijk project van Sovon en Stone. Met de start van dit project zijn we als steenuilbeschermers erg gelukkig omdat een landelijk monitoringsonderzoek een goed beeld geeft van de fluctuatie van de steenuilpopulatie in Nederland. Monitoring, is het jaarlijks volgen van een aantal steenuilenbroedparen in een vast telgebied (plotje genaamd). Het telgebied moet minimaal 4 broedparen bevatten en moet in de juiste periode jaarlijks worden onderzocht. Hoe meer achtereenvolgende jaren een plotje wordt onderzocht, des te waardevoller en interessanter zijn de gegevens. In West Brabant zijn we gestart met 10 onderzoeksgebiedjes.

Aanmelden kan

Iedereen die interesse heeft in uilen en het bovenstaande erg aanspreekt, kan zich aanmelden bij de Steenuilenwerkgroep. Er worden jaarlijks onderzoeken verricht, soms organiseren we een excursie of dia-avond. Het hangen van nestkasten is een belangrijke activiteit van onze werkgroep. Aan het opzetten van een knotgroep wordt gewerkt.

Voor meer informatie: Martin van Leest
076-5653415 of e-mail: mvanleest@planet.nl

Steenuilenwerkgroep West-Brabant,
Theo van Rijen
Herman Schriks
Martin van Leest

Ervaringen met steenuilinventarisatie op de klei in West Brabant

Februari en maart moeten de beste maanden zijn om met geluid steenuilen te inventariseren. Vooral windstille avonden met volle maan zouden succesvol zijn. Met behulp van een cassette recorder spelen wij volgens de STONE methode ons cassettebandje met het geluid van een territorium afbakende steenuil af, ook wel eerste roep genoemd. Na een aantal avonden blijkt het bij ons in de kleipolder niet mee te vallen: geen enkele reactie. De animo dreigt te verslappen en hopeloos vragen we ons af of er nog wel steenuilen rondvliegen. Nu zijn de dichtheden bij ons niet groot maar hier en daar zit nog wel een broedpaartje. Indien succes achterwege blijft, begin je na een paar avonden al gauw aan het cassettebandje te twijfelen. Om deze oorzaak uit te kunnen sluiten, speel je het geluid af in een zeker territorium, maar in de praktijk blijkt deze methode tegen te vallen. Juist deze trouwe vogels laten je mooi in de steek. Dus wordt de twijfel over de attributen alleen maar groter. Wat nu?

Andere tellers in de omgeving hebben min of meer dezelfde teleurstellende resultaten. Reageert er dan niets op die cassette? Jawel, van alles en nog wat maar geen uilen. Hoe vaak hebben we geen katten naar de auto zien sluipen, of reageerden er smienten, scholeksters en kieviten vanuit de polder. Zelfs een ons bekende boerin reageerde, door onderzoekend het erf af te speuren. Ook kwam er tweemaal een kerkuil overvliegen om te kijken wat dit allemaal te betekenen had. Maar steenuilen ho maar.

Het duurde weken voordat wij eindelijk respons kregen van een steenuil. Bij een vijfde bezoek aan een bekend steenuilpaar was het plotsklaps raak. Ik stond naast de auto, op het dak de cassetterecorder afspelend, toen ik hem ineens hoorde roepen. Met een snelle duikvlucht dook hij vlak (10cm hoogte) over de recorder tevergeefs zoe-

kend naar de indringer. De uil passeerde daarbij op ooghoogte op nog geen halve meter. De adrenaline steeg direct en de moed zat er weer in. Op naar de volgende stek. Op zo'n avond blijkt de bereidwilligheid om te reageren ineens een stuk groter te zijn. Op een aantal locaties, waar wij tot dusver tevergeefs hadden geïnventariseerd werd onze recorder nu wel beantwoord.

Maar waar lag dat nu aan? Het weertype hadden wij al meerdere avonden meegemaakt. Vaak hoor ik van mensen met steenuilen in de buurt dat de uilen ook na middernacht vocaal actief zijn. Is het bovengenoemde tijdstip wel zo gunstig? Zijn de uilen toevallig niet net op zoek naar eten als wij actief zijn? Hoe ver draagt het geluid eigenlijk? Is er een minimum/ maximum afstand waarbij je de recorder moet afdraaien? Eénmaal reageerde een ons bekend steenuilmannetje van een afstand van minstens 750 meter en kwam hoorbaar onze kant op. Op een andere avond viel het niet mee een steenuilman van ons af te meppen. Hij reageerde vrijwel direct op de recorder bij het afspelen. Nadat wij bij de volgende boerderij (250 meter verder) onze handeling herhaalden bleek de uil ons achterna gevlogen te zijn. Dus maar gauw weer door naar de volgende boerderij 350 meter verderop. Maar als een duveltje uit een doosje dook hij weer achter ons op, om ons waarschijnlijk met uilenschuttingtaal te bestoken.

Soms valt het tapen tegen en soms vliegen de spetters ervan af. De luxe om meerdere mannetjes tegelijkertijd te horen roepen behoort waarschijnlijk niet tot onze mogelijkheden. Maar uit het voorgaande blijkt wel dat de aanhouder wint en niet voorspelbare voorvallen het inventariseren toch leuk maken. Dus telbroeders en -zusters niet getreurd **bij uitblijvend resultaat, blijf volharden:** eens komt de avond waarbij alle te vergeefse pogingen plaatsmaken voor de leuke ervaringen in de grijze massa tussen de oren. Toch zou het mooi zijn als wij meer inzicht zouden krijgen wanneer en hoe wij de meeste respons krijgen. Bij deze het verzoek:

noteer bij inventariseren altijd weertype (neerslag, temperatuur, windrichting en -kracht, volle/nieuwe maan) en het tijdstip van roepen.

Wellicht dat wij na het evalueren van deze gegevens een succesvollere inventarisatiemethode kunnen ontwikkelen. Misschien is het zelfs te overwegen om in februari en maart op een mooie door de zon beschenen ochtend uit te slapen en vervolgens op het gemak een aantal geschikte steenuilterritoria visueel uit te kammen. Bij aanwezigheid van twee uilen is de kans zeer groot op een komend broedgeval. Terwijl bij het zien van één enkele uil grote waakzaamheid en aanvullende inventarisatie nodig is. Het maakt het inventariseren er zeker spannender en afwisselender op!

Harry Fiolet,
gebiedscoördinator steenuil Made/ Drimmelen,
coördinator kerkuilenproject Beneden Amer, lid
van het provinciaal overleg steenuil en kerkuil

FOTO HARRY FIOLET

FOTO MARCO RENES

Bescherming kerkuil: resultaten Brabant 2003

Omstandigheden in 2003

De winter die voorafging aan het broedseizoen 2003 was een normale winter. De eerste drie maanden van het jaar waren zonnig en droog. In De Bilt viel ruim 30% minder neerslag dan normaal. Door deze droogte ontwikkelde de vegetatie zich trager dan gebruikelijk. April was heel zonnig en zacht met een normale hoeveelheid neerslag. Mei was wisselvallig met op enkele dagen veel neerslag maar over het algemeen vrij warm en normaal zonnig. Vanaf de laatste dagen van mei stegen de temperaturen en was het warm en droog. De zomer was gemiddeld zeer warm.

Voedselaanbod

Het menu van de kerkuil bestaat voor 98% uit muizen, vooral de bosspitsmuis en de veldmuis. Het aantal geboren veldmuizen is afhankelijk van de weersomstandigheden en hangt samen met de ontwikkeling van het gras. Uit onderzoek is bekend dat er in het verleden een opmerkelijke

regelmaat bestond in de schommelingen van de veldmuizenstand: om de drie of vier jaar stortte de populatie helemaal in elkaar om de volgende jaren weer naar een normaal niveau te groeien. De oorzaken van deze cyclus zijn nog niet helemaal duidelijk.

Op enkele plaatsen in Nederland worden systematisch muizentellingen gehouden. Hieruit is gebleken dat de muizenstand in 2003 laag tot zeer laag was. Dit beeld werd bevestigd door de lage frequentie waarmee veldwaarnemers tijdens hun veldwerk muizen tegenkwamen.

Verzameling van gegevens

Metten is weten! Dat geldt ook voor de bescherming van de kerkuilen. De broedgegevens van de kerkuil worden daarom sinds geruime tijd nauwkeurig bijgehouden. Iedere vogelwerkgroep die aan het kerkuilenproject meedoet, registreert daarom allerlei belangrijke gegevens zoals: aantal geslaagde en mislukte broedsels, aantal eieren en

jongen. Al deze gegevens worden vervolgens vastgelegd in een provinciale en landelijke database. Op deze manier is inmiddels over een behoorlijk lange periode een schat aan gegevens verzameld. Hierdoor ontstaat een goed inzicht in het reilen en zeilen van de kerkuil. Met behulp hiervan zijn de overzichten en grafieken van dit verslag gemaakt.

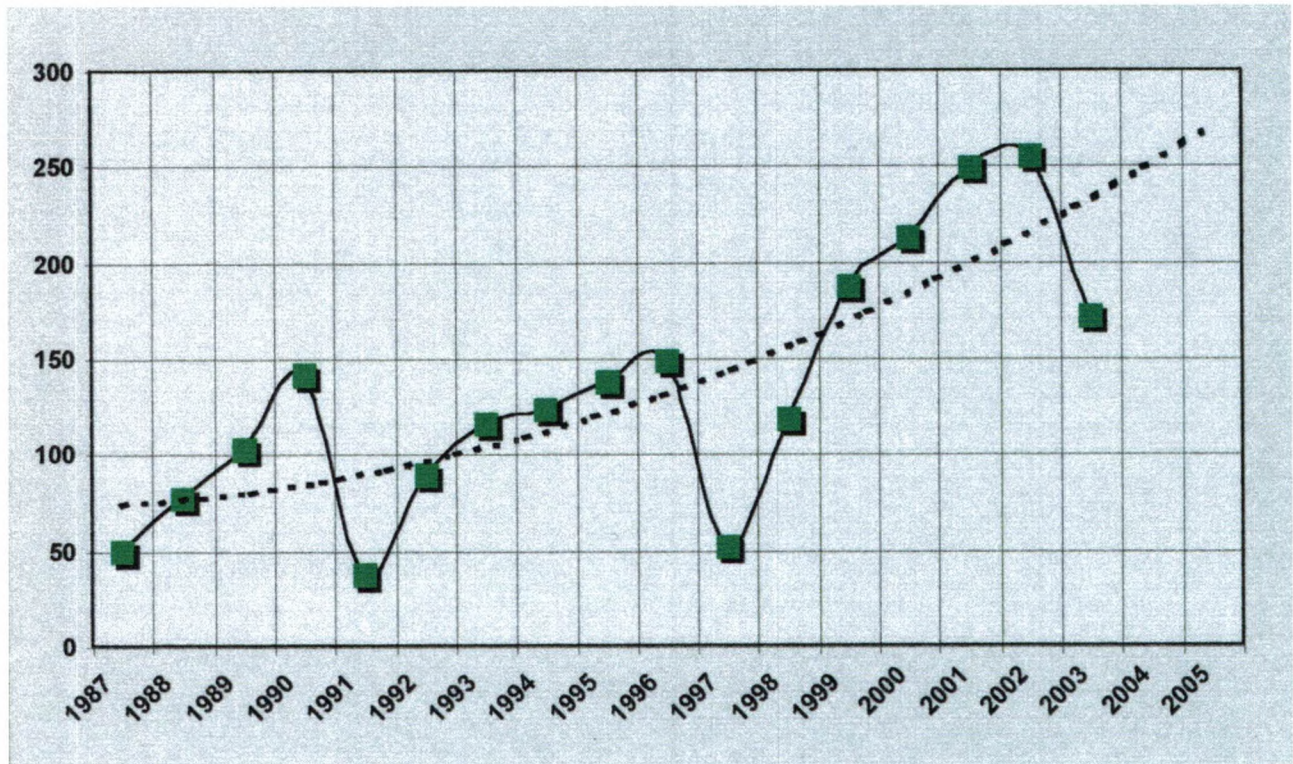
Aantal broedgevallen kerkuil Noord-Brabant 1987-2003

Tabel 1: Aantal broedgevallen kerkuil in Noord-Brabant 1987-2003

Jaar	Geslaagde broedgevallen			Mislukt + Onbekende afloop			Totaal	
	1e Broedsels		Subtotaal	Mislukte broedgevallen	Onbekende afloop	Subtotaal		
	In nestkast	Vrij broedgeval						
1987	36	13	0	49	1	0	1	50
1988	53	13	11	77	3	0	3	80
1989	96	7	0	103	0	9	9	112
1990	112	24	5	141	1	6	7	148
1991	30	8	0	38	9	1	10	48
1992	77	8	4	89	3	3	6	95
1993	101	13	2	116	5	6	11	127
1994	111	12	0	123	9	7	16	139
1995	114	18	6	138	1	5	6	144
1996	131	14	4	149	13	8	21	170
1997	48	4	0	52	2	5	7	59
1998	96	6	16	118	4	10	14	132
1999	164	18	6	188	10	2	12	200
2000	192	16	5	213	8	4	12	225
2001	228	18	3	249	10	1	11	260
2002	237	16	2	255	20	2	22	277
2003	170	2	0	172	16	2	18	190

Omdat een grafiek meer inzicht geeft in de historische ontwikkeling, zijn de geslaagde broedgevallen over 1987-2003 in het onderstaande overzicht grafisch weergegeven (zie bladzijde 18):

Figuur 2: Aantal geslaagde broedgevallen kerkuil in Noord-Brabant 1987-2003

Opvallend in de tabel en grafiek is de forse daling van het aantal geslaagde broedgevallen in 2003. Ten opzichte van 2002 nam het aantal geslaagde broedsels af met 83, een daling van 32,5%. Na een gestage toename in de jaren 1999 t/m 2002 is het aantal geslaagde broedsels in Noord-Brabant in 2003 ten opzichte van 2002 dus met ongeveer 1/3 afgenomen. Opvallend is de overeenkomst met de ontwikkeling over de periode 1992 t/m 1997: ook toen nam het aantal broedgevallen over een periode van 5 jaar toe en volgde er in 1997 een ineenstorting, die overigens aanzienlijk groter was dan die van 2003.

Rekening houdend met de muizencyclus was deze instorting al eerder verwacht. De cijfers van de laatste 12 jaar wijzen er op dat deze cyclus langer duurt dan voorheen: 5 jaar in plaats van 3 of 4 jaar.

Ook het feit dat er uit de gehele provincie Noord-Brabant niet één succesvol tweede broedsel werd gemeld, is kenmerkend voor de slechte situatie in 2003. Normaliter (behalve in het ook ongunstige

jaar 1997) probeert altijd wel een aantal kerkuilen om een tweede legsel groot te brengen.

Er zijn nog andere vogelsoorten die voor hun voedsel afhankelijk zijn van de (veld)muis. Zo is ook bij de torenvalk de muis de voornaamste voedselbron. Door medewerkers van de Werkgroep Roofvogels Nederland is onderzoek gedaan naar het wel en wee van de torenvalk in 2003. Daaruit bleek dat de Nederlandse torenvalken het in 2003 zwaar te verduren hadden: forse aantallen nestkasten waren niet bezet en heel veel in gang gezette broedgevallen mislukten doordat de eieren niet werden uitgebroed en het nest werd verlaten. In de wel bezette nestkasten waren – in tegenstelling tot jaren met veel broedsels – nauwelijks prooiresten van muizen te vinden.

Uit analyse van de voedselresten bleek dat torenvalken – in een ultieme poging om hun kroost toch in leven te houden – allerlei andere soorten prooiën probeerden te vangen, zoals spreeuwen, merels en zanglijsters. Deze gang van zaken bij de torenvalken is illustratief voor de situatie, waar de Brabantse kerkuilen in 2003 mee te maken hebben gehad.

De teruggang in 2003 is dus 'natuurlijk'. Waarschijnlijk zal de stand zich in de volgende jaren weer geleidelijk herstellen. In grafiek 1 is met stippeltjes ook een trendlijn opgenomen. Deze laat eveneens zien dat het nog steeds crescendo met de kerkuil gaat. Ofschoon kijken in de toekomst altijd een gevaarlijke zaak is, is het

niet uit te sluiten dat het aantal broedparen van de kerkuil in Noord-Brabant in de komende 3 jaren geleidelijk naar een niveau van 250 á 300 broedparen toegroeit. Voorwaarde is wel dat de leefomstandigheden, en dan vooral voedselaanbod en nestgelegenheid, minimaal op hetzelfde peil blijven.

Aantal broedgevallen van de kerkuil in Nederland

Het is interessant om ook eens over de Brabantse provinciegrenzen te kijken om te zien hoe de kerkuil het in (de rest van) Nederland heeft gedaan.

Tabel 2: Aantal geslaagde broedgevallen kerkuil in Nederland 1987-2003

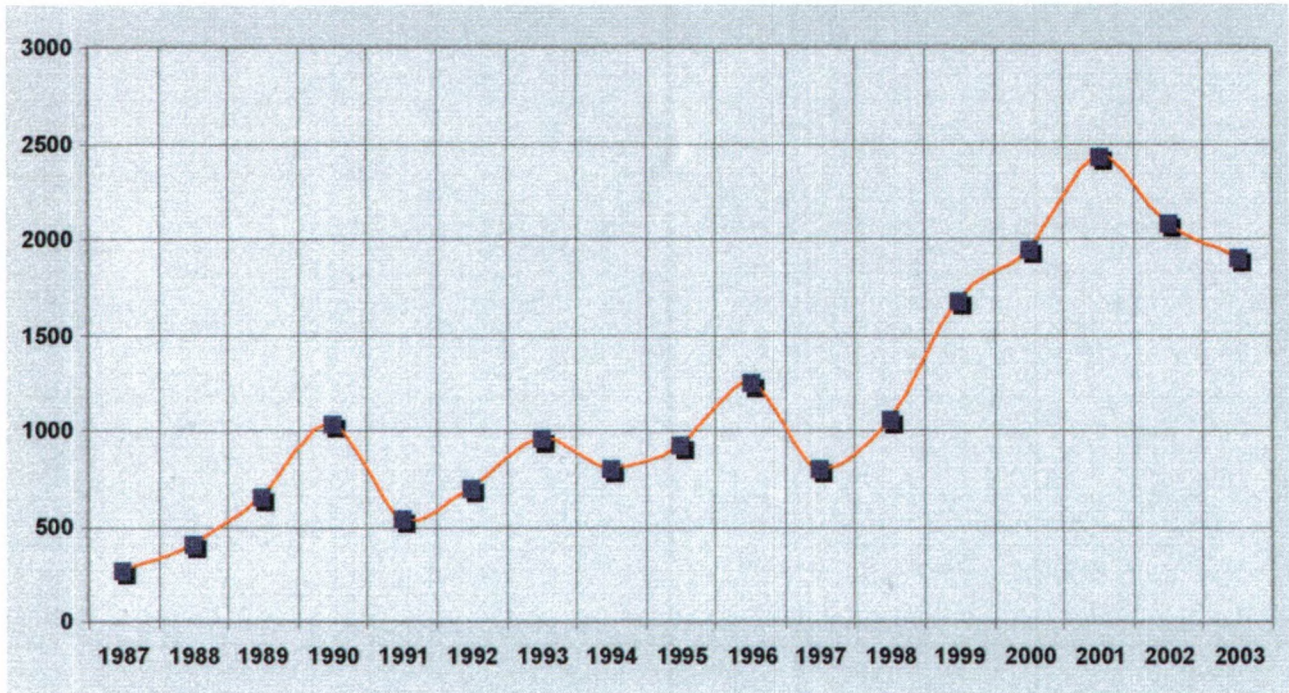
Jaar	Gro.	Fri.	Dre.	Ove.	Gel.	Z-Fle.	Utr.	N-H.	Z-H.	Zld.	N-Br.	Limb.	To taal
1987	12	53	46	38	36	3	1			15	49	14	267
1988	19	75	72	53	63	6	1			23	77	20	409
1989	41	117	131	57	124	15	4		4	31	103	29	656
1990	65	205	206	79	206	35	9	1	4	28	141	56	1035
1991	35	116	107	46	99	27	8	4	1	34	38	20	535
1992	62	168	108	45	127	24	7	9	1	35	89	21	696
1993	60	248	175	65	174	29	10	13	2	34	116	28	954
1994	35	204	133	61	132	26	6	17	3	39	123	24	803
1995	30	218	139	57	153	33	5	19	2	67	138	62	923
1996	56	307	193	81	219	70	8	26	3	66	149	65	1243
1997	53	244	118	104	96	27	7	15	4	45	52	28	793
1998	52	310	172	55	151	40	6	22	8	56	118	62	1052
1999	75	407	253	210	280	35	10	35	7	55	188	122	1677
2000	105	466	263	287	298	47	13	41	12	74	213	121	1940
2001	101	542	352	359	416	65	20	53	14	74	249	184	2429
2002	69	381	247	311	402	44	26	50	16	113	255	161	2075
2003	73	414	276	257	314	48	31	57	15	100	172	138	1895

2003 t.o.v. 2002

De ontwikkeling van de geslaagde broedgevallen over heel Nederland is in grafiek 2 weergegeven (zie bladzijde 20):

Figuur 3: Aantal geslaagde broedgevallen kerkuil in Nederland 1987-2003

Uit tabel 2 en grafiek 2 blijkt onder meer het volgende. In heel Nederland daalde in 2003 het aantal geslaagde broedgevallen van de kerkuil. Die afname was met 8,7% in heel Nederland echter aanmerkelijk lager dan in Noord-Brabant, waar de daling 32,5% bedroeg. Als we in de landelijke resultaten Noord-Brabant buiten beschouwing laten dan bedroeg de landelijke teruggang nog slechts 5,3%. Met een teruggang van 32,5% was Noord-Brabant in negatieve zin koploper onder de Nederlandse provincies. Daar staat tegenover dat in 2002 het aantal broedsels in Noord-Brabant nog wat is toegenomen, terwijl in dat jaar in de rest van Nederland per saldo al een daling te constateren was.

Wanneer we de ontwikkelingen per provincie bekijken dan zien we grote verschillen. In de noordelijke provincies Groningen, Friesland en Drenthe en in het midden van het land, in Flevoland en Utrecht steeg het aantal broedgevallen. In het oosten en zuiden van Nederland deden zich de dalingen voor. Deze variatie over het land moet welhaast aan het voedselaanbod zijn gerela-

teerd. Als we ook hier een vergelijking maken met de torenvalk, die het ook van de veldmuis moet hebben, dan is het gemiddeld aantal uitgevlogen torenvalkjongen per succesvol paar in Zeeland, Noord-Brabant en Limburg aanmerkelijk lager dan in de rest van Nederland. Ook dit is een indicatie voor een slechte muizenstand in de zuidelijke provincies. Helaas ontbreken er regionale tellingen van veldmuizen en bosspitsmuizen die het stapelvoedsel vormen van de kerkuil, waardoor we nog geen exacte verklaring hebben voor de regionale verschillen.

Het totaal aantal succesvolle kerkuilenbroedsels in geheel Nederland bevindt zich de laatste 6 jaren steeds boven de 1000, met grote schommelingen tussen 1000 en 2500. Net als in Noord-Brabant is de trend over de laatste jaren nog steeds stijgend. Een niveau van 3000 Nederlandse broedparen moet daarom in de toekomst haalbaar zijn.

Broedresultaten 2003 Noord-Brabant per subregio en per vogelwerkgroep

Zoals uit bovengenoemde cijfers blijkt, heeft de stand van de kerkuil in Noord-Brabant inmiddels weer een goed niveau bereikt. Dat zou onmogelijk zijn geweest als veel mensen zich niet belangeloos voor het kerkuilenwerk zouden inzetten.

Allereerst dienen daarbij te worden genoemd de eigenaren van de boerderijen, kerken en andere gebouwen, die bereid waren en zijn om in de vorm van een nestkast de kerkuil een goed en gastvrij onderkomen te bieden.

Verder houden zich in grote delen van Noord-Brabant vele vrijwilligers zonder enige vorm van vergoeding bezig met het beschermingswerk van de kerkuil. Daar komt meestal meer werk bij kijken dan menigeen denkt. Zij:

- timmeren nestkasten in elkaar;
- hangen nestkasten op;
- controleren deze kasten;

- maken deze indien nodig schoon;
- onderhouden de contacten met de gastvrije eigenaren van de panden waarin deze kasten hangen;
- noteren alle gegevens van succesvolle en mislukte broedgevallen en geven deze door aan de provinciale coördinator;
- zorgen er voor dat de jongen door een daartoe bevoegde ringer worden geringsd en,
- brengen eventuele zwakke en zieke kerkuilen naar een vogelasiel.

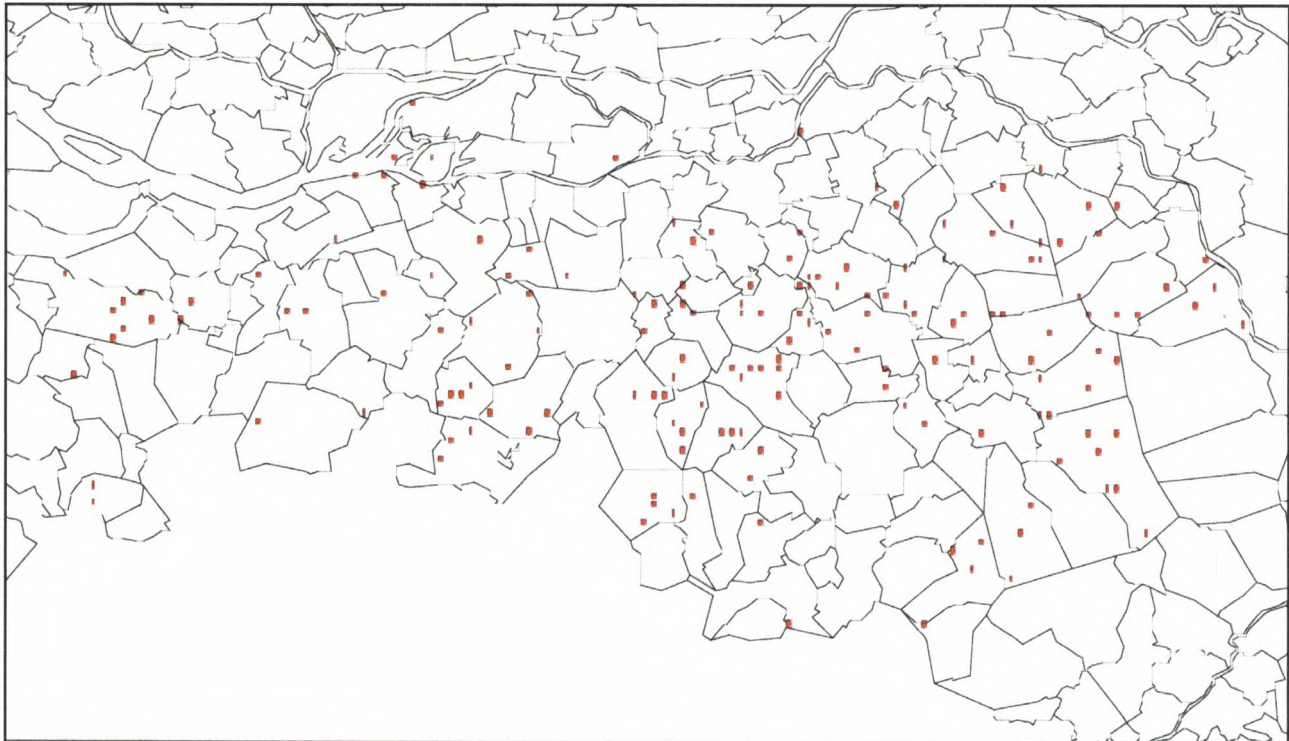
In Noord-Brabant zijn zo'n 30 groepen actief bij de bescherming van de kerkuil.

Navolgend wordt eerst een overzicht gepresenteerd waarin de broedresultaten van 2002 per werkgroep zijn weergegeven. De werkgroepen zijn daarbij verdeeld in 3 Brabantse regio's: west, midden en oost. Daarna is een verspreidingskaart opgenomen met de succesvolle broedgevallen in 2003.

Tabel 3: Broedresultaten kerkuil 2003 Noord-Brabant per subregio / werkgroep

Naam vogelwerkgroep	Geslaagde broedgevallen			Aantal			Mislukte broedgevallen + onb. afloop		Totaal broedg.
	Aantal broedgevallen Nest kast	Vrij br.gev.	Tot.	Eieren	Jongen	Jongen p/broedg	Mislukt	Onb. afloop	
Subregio West-Brabant									
VWG Bergen op Zoom	11	0	11	33	29	2,64	0	0	11
VWG West-Brabant	2	0	2	7	7	3,50	0	0	2
Kerkuilengroep Beneden Amer	4	0	4	10	10	2,67	1	0	5
Regio de Biesbosch	3	0	3	9	8	2,67	0	1	4
Ken en Geniet Oosterhout	8	0	8	29	23	2,88	0	0	8
VWG Etten Leur	3	0	3	12	8	2,67	0	0	3
VWG West-Brabant	2	0	2	6	6	3,00	0	0	2
VWG Zundert	3	0	3	7	7	2,33	1	0	4
NWG Mark en Leije Alphen	3	0	3	20	11	3,67	1	0	4
NWG Chaam e.o.	9	0	9	36	27	3,00	1	0	10
Totaal subregio West-Brabant	48	0	48	169	136	2,83	4	1	53
Subregio Midden-Brabant									
Milieuvereniging Hilvarenbeek	3	0	3	11	10	3,33	0	0	3
VWG Midden-Brabant vd Kaa	14	0	14	50	41	2,93	0	0	14
VWG Midden-Brabant Saris	0	0	0	0	0	0,00	0	0	0
WNL Boxtel	3	0	3	12	8	2,67	0	0	3
NWG Liempde	4	0	4	15	12	3,00	0	0	4
VWG Heemk. St. Oedenrode	4	0	4	14	8	2,00	1	0	5
VWG De Pailjaart Best	0	1	1	2	2	2,00	0	0	1
VWG IVN Oirschot	6	0	6	22	17	2,83	0	0	6
WNL O-W- en Middel- Beers	3	0	3	5	3	1,50	1	0	4
VWG De Kempen	7	0	7	21	21	3,00	0	0	7
KNNV VWG Eindhoven	3	0	3	7	7	3,50	0	0	3
Totaal subregio Midden-Brab.	47	1	48	159	129	2,69	2	0	50
Subregio Oost-Brabant									
IVN De Waerdman Drunen	2	0	2	3	3	3,00	2	0	4
VWG Altenatuur Genderen	1	0	1	3	3	3,00	0	0	1
VNW 's Hertogenbosch e.o.	1	0	1	5	4	4,00	0	0	1
VWG Oss e.o.	2	0	2	5	5	2,50	2	1	5
VW De Maasheggen Oeffelt	5	0	5	20	16	3,20	0	0	5
VWG Boxmeer	12	0	12	38	38	3,17	0	0	12
VWG Heemk. Gemonde	0	0	0	0	0	0,00	0	0	0
VWG Schijndel	1	0	1	4	1	1,00	0	0	1
NMC Schijndel	6	0	6	31	13	2,17	1	0	7
VWG Mariaheide	4	0	4	7	5	1,67	1	0	5
JNW Zijtaart	2	0	2	6	4	2,00	0	0	2
VW Uden e.o.	7	1	8	25	19	2,38	0	0	8
Regio Mariahout	0	0	0	0	0	0,00	0	0	0
VWG Keldonk	2	0	2	9	8	4,00	0	0	2
VWG De Ortolaan Gemert	1	0	1	4	3	3,00	0	0	1
VWG Gemert	4	0	4	10	8	2,00	0	0	4
IVN VWG 't Vuggelke Bakel	5	0	5	17	12	2,40	0	0	5
KNNV VGW Helmond	3	0	3	10	10	3,33	0	0	3
VWG De Kulert Deurne	7	0	7	25	23	3,29	4	0	11
VWG De Peel Asten	1	0	1	3	3	3,00	0	0	1
VWG De Peel	9	0	9	27	24	2,67	0	0	9
Totaal subregio Oost-Brabant	75	1	76	252	202	2,66	10	1	87

Figuur 4: Verspreidingskaart geslaagde broedgevallen 2003 kerkuil in Noord-Brabant

Ook binnen de provincie zijn er opmerkelijke verschillen te zien. In de subregio Oost Brabant zijn de meeste kerkuilen te vinden. Hier zijn 76 succesvolle broedgevallen gemeld, of te wel 44,2% van het totaal. In dit gebied is overigens ook het grootste aantal werkgroepen actief. De overige 96 succesvolle kerkuilenbroedsels zijn gelijkmatig verdeeld over de regio's West en Midden Brabant.

Ten opzichte van 2002 hadden de kerkuilen in de subregio Oost Brabant kennelijk het meeste te verduren. Het aantal broedsels liep daar met ruim 38% terug. In Midden Brabant was de afname met ruim 34% iets minder sterk, terwijl West Brabant slechts een teruggang van 15,8% te zien gaf. Ook wat betreft het aantal uitgevlogen jongen scoorde Oost Brabant met 2,66 het laagste, terwijl het aantal mislukte broedgevallen (10) daar aan de hoge kant lag.

De verspreidingskaart van Noord-Brabant laat voor sommige gemeenten nog lege vlekken zien. Dat biedt voor de toekomst kansen op een mogelijke uitbreiding van het aantal kerkuilen in Noord-Brabant. Mogelijk is de nieuwe organisatorische opzet per subregio een stimulans om ook daar vrijwilligers te enthousiasmeren voor de bescherming van de kerkuil.

Henk Cleutjens,
coördinator kerkuilgroep VWG De Kulert in
Deurne, lid van provinciale overleggroep steenuil
en kerkuil

Geraadpleegde bronnen:

“De Kerkuil en andere in Nederland voorkomende uilen”
door Johan de Jong [1995]

“Trends en broedresultaten van roofvogels in Nederland in
2003” door Rob G. Bijlsma [De Takkeling, 12e jaargang
(2004) nummer 1]

Groot feest en vreemde snuiters in Teteringen

De zomervakantie lag al weer ver achter me toen ik mij begaf naar de boerderij van de familie Berendes in Teteringen. Het is een prachtige oude boerderij met schuur voorzien van een rieten dak waar al jaren een kerkuil broedt. Een pure uilenschuur waarin de kerkuil als echte cultuurvogel niet mag ontbreken. Later bleek dat deze uil niet het enige stukje cultuur was in deze schuur. In de oude koeienstal bevond zich een volledig ingericht museum van oude cultuur uit de omgeving. De Heemkundekring Teteringen had hier eveneens een prachtig onderkomen gevonden.

Rond de klok van achten meldde ik mij op die avond in september 2003. Eénmaal binnen werden we van koffie en koek voorzien. De bijkeuken miegelde van de mensen. Dat kon van de muizen dit jaar (2003) helaas niet gezegd worden. Voor mij, op de boer en boerin na, vreemd volk met een verdacht hoog percentage jeugd. Even later kwam Bertus Koreman binnen. U kent hem vast. Hij is de man die op de jaarlijkse bijeenkomst altijd in eigen stijl aandacht vraagt om Gerard van der Kaa even te bedanken voor zijn inzet. Ik groet hem in het voorbijkomen. Zijn blik verraad enige herkenning. Maar ik zag hem denken “wie was dat ook al weer en wat moet hij hier?” Even later ontdekte hij nog een vreemde snuiter. Twee infiltranten van wiens komst hij niet op de hoogte was.

Na de versnaperingen weggewerkt te hebben, gingen wij onder leiding van Bertus en de boer naar de schuur. Ik ben slecht in tellen maar zal er toch niet ver naast zitten als ik beweer dat we met z'n twintigen waren! Ondanks het feit dat hier bijna elk jaar uilen geboren en geringd worden. Bijzonder dit jaar was het late broedgeval. In de reguliere ronde van juni had het paartje kerkuilen verstek laten gaan, waarschijnlijk door gebrek aan veldmuizen begin dit jaar. Halverwege de zomer

bleken ze daar toch spijt van te hebben gekregen en besloten het er alsnog op te wagen. Het resultaat was drie jongen in de maand september, een maand waarbij het al om 8 uur 's avonds donker is. En de jeugd van de lagere school blijkbaar nog niet naar bed hoeft? Gezien het feit dat het ringen normaal gesproken in juni plaatsvindt en het dan om 23.00 uur al lang bedtijd is voor de eerder genoemde jeugd, was dit de eerste kans van hun leven om het ringen en aanschouwen van een kerkuil mee te maken. Het was een prachtig gezicht om zowel jeugd als ouderen te zien genieten van de happening. Tot nu toe hadden Bertus en de boer de regie in handen. Zodra de jonge kerkuilen tevoorschijn getoverd werden, nam de boerin de regie over. Na het ringen moesten de uilen bij haar ingeleverd worden. Als een kloek waakte zij over het welzijn van deze uilen.

Na de fotosessie, werd de jeugd snel naar bed geregisseerd. De diehards bleven nog even na en het duurde niet lang of Bertus ontmantelde mijn ware identiteit: “Nou heb ik jou. Jij bent Filet!” In koor werd mijn naam gecorrigeerd: “FIOLET.” “Hoe kom jij hier zo verzeild Filet,” vervolgde hij onverstoord. Ik legde hem uit dat ik voor mijn kerkuilserie nog dia's van het ringen nodig had en dat de vrouw van mijn bijna buurman de zus van de boerin is. Vandaar mijn legale aanwezigheid alhier. Maar nu wilde Bertus ook weten wie die andere onbekende man met dochter was. Het bleek de coördinator van de kerkuilen in de regio Breda te zijn die had gehoord dat hier kerkuilen zaten en werden geringd door iemand uit Tilburg. En dat in zijn regio! Daar wilde hij op zijn beurt het nodige van weten. Om het verhaal nog wat ingewikkelder te maken, Bertus woont in Oosterhout en coördineert de kerkuilwerkgroep van Ken en Geniet (regio Dongen). Al met al een zeer complexe zaak, ware het niet dat Bertus in het prille begin van de kerkuilbescherming woonachtig was in Teteringen. Inmiddels is hij verhuisd, maar als trotse beschermer en graag geziene gast bij de familie Berendes houdt hij dit

bezoekadres aan. De coördinator van de regio Breda was nieuw en niet op de hoogte van dit alles. Na hem dit alles uitgelegd te hebben, ging hij tevreden naar huis.

Ik moet zeggen dat ook ik regio overstijgende kerkuiladressen heb, al probeer ik dit tot een minimum te beperken. Net zoals bij Bertus zijn dat vaak adressen waar je toch al kwam voordat er een groep actief werd. De moraal van dit verhaal moet dan ook zijn: beperk je aandachtsgebied zoveel mogelijk tot je eigen regio en overleg bij het plaatsen in andermans regio altijd met je buurman.

Harry Fiolet,
Coördinator kerkuilenproject Beneden Amer,
gebiedscoördinator steenuil Made/ Drimmelen,
lid van de provinciaal overleg steenuil en kerkuil

Bijlage 1 Leden provinciale overleggroep steenuil en kerkuil

naam	functie	organisatie	telefoon
Henk Cleutjens	regiocoördinator kerkuil Oost Brabant		0493-317159
Gertrude van den Elzen	regiocoördinator Oost Brabant	SOVON	0413-340094
Harry Fiolet	regiocoördinator kerkuil West Brabant		0168-483865
Ernst-Jan van Haften	coördinator soortbescherming	Brabants Landschap	0411-622775
John Hermans	regiocoördinator steenuil Oost Brabant		0413-272777
Gerard van der Kaa	regio-coördinator kerkuil Midden Brabant		013-5215364/ 06-24198030
Martin van Leest	regio-coördinator steenuil West Brabant		076-5653415
Joost Nijkamp	regio-coördinator steenuil Midden Brabant		073-6423947
Wiel Poelmans	regiocoördinator West en Midden Brabant	SOVON	013-4688568
Marco Renes	veldmedewerker	Brabants Landschap	0499-327345

De meeste regiocoördinatoren zijn betrokken bij de bescherming van beide soorten uilen. De vermelding 'steenuil' of 'kerkuil' duidt er slechts op dat zij voor deze soort in hun regio aanspreekpunt zijn.

Bijlage 2 Contactpersonen voor kerkuil- en/of steenuilgroepen in Brabant

groep	contactpersoon	telefoon	regio
IVN Cranendonck	Piet van de Eijnde	0495-593242	Oost
IVN Oss	Toon Voets	0412-403822	Oost
IVN Riethoven	J. Das	040-2016075	Midden
JNW Zijtaart	Jan Timmers	0413-362710	Midden
Ken en Geniet	Bertus Koreman	0162-437816	West
Kerkuilbescherming Land van Cuijk	Frans van de Cruijssen	0485-451949	Oost
Kerkuilenproject Beneden Amer	Harry Fiolet	0168-483865	West
Kerk- en Steenuilgroep Vught	Ben Selten	073-6570431	Midden
KNNV VWG Eindhoven	Ru Bossong	040-2114162	Midden
KNNV VWG Helmond	Toon van Rijt	0492-545701	Oost
Natuurwerkgroep Boxtel	Bert Hellings	0411-682928	Midden
Natuurvereniging Mark & Leij	Hans van Loon	012-5081744	West
NMC Schijndel	Addie van der Heijden	073-5478360	Midden
NWG Chaam e.o.	Wim Cornelissen	0161-492390	West
NWG Liempde	Toon Ondersteijn	073-5942796	Midden
Regio Mariahout	Ben Verheijen	0499-421426	Midden
Regio Raamsdonk	Gert-Jan Fens	0162-519786	West
Steenuilmonitoring Schijndel	Ton Popelier	073-5479114	Oost
Steenuilwerkgroep De Peel	Toon Hikspoors	0493-342127	Oost
VNWG Zundert	Ad van Gastel	076-5985332	West
VNW 's-Hertogenbosch	Joost Nijkamp	073-6423947	Oost
Vogelwacht Uden e.o.	John Hermans	0413-272777	Oost
VVN Etten-Leur	J. Hendrikx	076-5016334	West
VWG Altenatuur	Arie van de Herik*	0183-304193	West
	Rinus Punt	0416-352301	West
VWG Bergen op Zoom	Rinus Muis	0167-567017	West
VWG Boxmeer en omstreken	Huub Thoonen	0485-577237	Oost
VWG Heemkunde St. Oedenrode	Hein de Koning	0413-476029	Midden
VWG IVN Oirschot	Rinus Sterke	0499-575384	Midden
VWG IVN Valkenswaard	Ad van Asten	0032-11661438	Midden
VWG IVN De Waerdman	Peter van Wezel	0416-379814	West

VWG Geldrop	Ben de Ruiter	040-2857391	Midden
VWG Gemert	Martin Vink	0492-365726	Oost
VWG Heemk. Gemonde	Bert Schellekens	073-5512786	Oost
VWG Keldonk	Tiny van den Elsen	0413-213349	Oost
VWG De Kempen	Wim van der Voort	0497-644216	Midden
VWG De Kulert (Deurne)	Henk Cleutjens	0493-317159	Oost
VWG De Maasheggen	Maria van Amstel	0485-362020	Oost
VWG Mariaheide	Jan van der Tillaart	0413-343509	Oost
VWG Midden-Brabant	Jan van Rijsewijk*	0416-361503	Midden
	Gerard van der Kaa	013-5215364	Midden
VWG De Ortolaan	Ronnie Geraerts	0492-463509	Oost
VWG De Pailjaart	Marco Renes	0499-327345	Midden
VWG De Peel e.o.	Jo van Zanten	0493-492827	Oost
VWG Rucphen	Jan Kiewit	076-5033630	West
VWG Schijndel	Gerard Massop	073-5478333	Midden
VWG De Torenavalk (Zeeland)	Rien de Louw	0486-452240	Oost
VWG 'Ut Vuggelke' I.V.N. Bakel-			
Milheeze-Rips.	Tonnie van de Hulsbeek	0492-342762	Oost
VWG Waalre	Herman Jonker	040-2212635	Midden
VWG West-Brabant	Leon Goedegebure	0168-404816	West
WNL O-W-Middelbeers	Pieter Timmers	013-5142279	Midden
	Rinus van den Boomen*	013-5141940	Midden
WNM Hilvarenbeek	R. van Beers	013-5051005	Midden

* contactpersoon voor steenuil

Bijlage 3 Gebiedscoördinatoren steenuil West Brabant

gebied	naam	telefoon
Bergen op Zoom	Theo Bakker	01646-87184
Biesbosch-Land van Heusden en Altena	Arie van de Herik	0183-304193
Breda	Gert Bouwmeester	076-5879077
Chaam	Sylvia van Nes	0161-492297
Dongen-Oosterhout	Joop Kriens	0162-427455
Dongen-Oosterhout	Cees van Dongen	0162-317142
Etten-Leur	Ed de Roode	076-5021238
Kaatsheuvel e.o.	Marianne Schelle	416-278896
Made-Drimmelen	Harry Fiolet	0168-483865
Roosendaal	Kees Baselier	01650-541721
Steenbergen-Oud Gastel / Noordwesthoek	Richard Rietveld	0167-524772
Zundert	Ad van Gastel	076-5985332

Bijlage 4 Overige contactpersonen

gebied	naam	telefoon
Ringer VWG De Peel e.o.	Jaap van der Spek	0495-697435
Ringer Gemert e.o.	John Vereijken	06-27326291
Ringer West-Brabant	Harry Vugt	076-5655358
Ringer VWG de Kempen	Jan Wouters	0497-642391
Vogelasiel Second Chance	Kees van Limpt	013-5091846
Vogelasiel Someren	Toon de Smid	0493-493564
Vogelrevalidatiecentrum Zundert	Charles Brosens	076-5974165

Brabants Landschap
Postbus 80
5076 ZH Haaren
tel. 0411-622775
www.brabantslandschap.nl